

Litterära spalten

En katt begravnen

Inte nog med att engelsmännen gör TV-serier på sina gamla romaner, de läser dem också. Knappt hade *Pride and Prejudice* börjat sändas förrän Jane Austen låg på bestseller-listorna. Eftersom Penguin de senaste åren gett ut större delen av den engelskspråkiga litteraturens klassiker i serien Penguin Popular Classics, till pris av ett pund, behövde ju ingen lässugen TV-tittare ruinera sig.

Kanske går det lika bra för Austens sentida kollega Thomas Hardy i år. Britterna lär ha gjort rörliga bilder av hans *The Return of the Native* och därtill ha en ny version av *Jude the Obscure* på gång. Den senare blev TV en gång på sjuttioalet men det kan väl vara dags för en remake.

Kritik

En kritiker i DN ojade sig här förleden över att det var så vackert i Austenland. Hon retade sig på kläderna och surade över att mr Darcy tog fäktlektioner, ja allt var fel. Kanske har hon i så fall chansen att bli lite uppmuntrad i Hardys fiktiva Wessex, här lär det bli mörkare och fullare. Lizzy Bennets problem väger lätt mot Judes.

Hardys eget liv fick, om man skall tor söndagsavisen Observer, en avslutning som skulle vara värdig vilken TV-serie som helst. Bildmässig och dramatisk. Möjligen aningen för stark till och med för en surmagad tittare.

Hardy själv önskade bli begravnen i den lilla håla han levat men inför evigheten kan vi inte alla vara lika så beslut fattades om att stoftet skulle vila i The Poets' Corner i Westminster Abby. För att inte lantkyrkogården helt skulle bli utan bestämdes att den stores hjärta skulle få vila därstädes.

Sagt och gjort. Efter Hardys död vid 88 års ålder skars pumpen ut, sveptes i en köks-handduk och lades i en kackburk för några timmars tillfällig förvaring. När begravningssentreprenören infann sig fann han dessvärre huskatten slickande sig om munnen intill den tomma handduken. Vad göra?

Handgrepp

Ett enkelt handgrepp och ytterligare ett dödsfall inträffar i det hardyska hemmet. Vid den hjärtliga begravningen noterar gästerna inget annat märkligt än att den tilltänkta urnan, likadan som den vari askan av återstoden av Hardy skulle vila, hade ersatts av en lite större träfålla.

Ibland konkurrerar verkligheten ut romanen i kampen om de bästa historierna. Slutet gott, allting gott.

KARL STEINICK

Från liberal tänkare till upplysningskritiker

Om John Grays förvandling från liberal till nykonservativ och slutligen till upplysningsfientlig undergångsprofet, skriver Per-Olof Bolander.

För ett tiotal år sedan påbörjade statsvetaren och dåvarande liberalen John Gray en systematisk prövning av liberalismen som politisk filosofi. I de tidigare utgivna samlingsvolymerna *Liberalism och Post-liberalism* underkände Gray såväl Mills klassiska som Rawls moderna argument för en liberalism med universell filosofisk giltighet. Däremot försvårade han liberalismens praxis och institutionella arv som en lyckosam historisk utveckling som skapat överlägsna förutsättningar för ett gott mänskligt liv.

Saklitteratur

John Gray
Enlightenments Wake - Politics and culture at the close of the modern age
Routledge, 1995

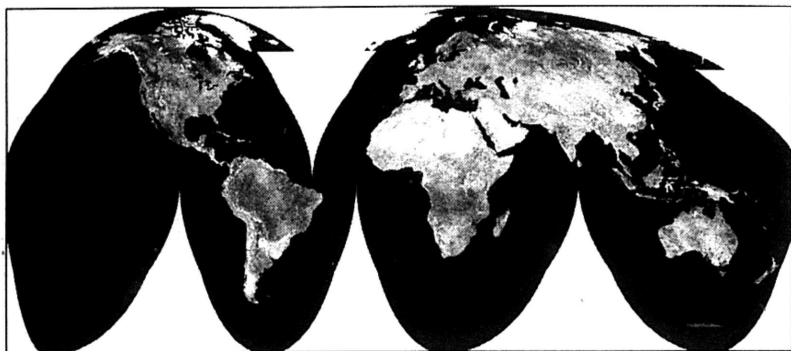
I *Beyond the new right* kritiserade Gray nyliberalismen för att ha upphöjt marknadsmekaniserna från nyttiga redskap till självändamål och trossatser i en torftig ideologi som hotar samhällsgemenskapen och miljön. Gray ville istället återuppfatta en äldre, mer skeptisk konservatism, berikad av ekologiskt engagemang.

Avslutning

Den i höst utkomna *Enlightenments Wake* är avslutningen på Grays projekt, mer omfattande i analysen och långt radikalare i slutsatserna än föregångarna. Liberalism och konservatism är nu för Gray bara olika sidor av samma falska mynt... Hans kritik av liberal politik filosofi har utvecklat till en dödförklaring av Upplysningen och i förlängningen en förkastelse över i princip hela den västerländska idétraditionen.

Gray är djupt influerad av Isaiah Berlins tankar om inkommensurabla livskvaliteter. Det finns många värdefulla livsmönster och moralprinciper som inte kan mätas mot varandra och som ofta heller inte går att förena utan konflikter. Barmhärtighet och rättvisa, för att ta ett exempel, är goda principer som inte kan rangordnas men som ofta ställer mycket olika krav på handlingsätt. Liberalismens omöjliga och destruktiva metod är, hävdar Gray, att reducera sådana grundläggande konflikter till tillfälliga och, skall det visa sig i efterhand, illusoriska störningar i utvecklingen mot ett universellt ideal-tillstånd.

I sökandet efter detta liberala ideal avkläs människan de särdrag som gör henne begriplig för henne själv och intressant för

Teknologisk exploatering av jordens resurser. John Gray ser multikulturalism och politisk korrekthet som liberala dekadensfenomen. Upplysningens livskraftiga arv utanför universiteten består i den teknologiska exploateringen av jordens resurser.

andra. Historia och tradition blir ur samhällsynpunkt irrelevanta utom som en negativ exempel-samling.

Vad som återstår är Rawls skuggfigurer utan minne och kön, som i en samlingslokal utanför världslig tid och rum sluter fördrag om rättvisepinciper. Dessa absurda filosofiska manövrer motsvaras i sinnevärlden av den legalistiska kulturen i USA där moralkonflikter som abortfrågan blir rättsak istället för att hanteras politiskt.

Grays iakttagelse om den så populära kommunitarismen är att den visserligen förkastar liberalismens individ som svävar fritt ovanför historien men istället laborerar med ett lika lösröck gemenskapsideal.

Grays kontroversiella tolkning av Berlins resonemang om inkommensurabla kvaliteter leder honom till att förespråka en värdepluralism där liberalismens som levnadssätt inte automatiskt tillerkänns någon speciell status jämfört med dem som utvecklats i andra kulturer.

Det käckt "multikulturella" avfärdar Gray som ett trendigt och självbelästat västfenomen där individen får plocka samman sin identitet från ett pittoreskt kulturellt smörgåsbord. I realiteten kommer de icke-liberala alternativen till uttryck i tvingande sociala gemenskaper, vilket ställer långt större krav på respekt för det främmande.

Värdepluralism

Samtidigt vill Gray inte acceptera en renodlad kulturrelativism. Hans värdepluralism är inte den relativistiska uppfattningen att andra kulturer inte får dömas utifrån. Den hävdar tvärtom att många andra kulturer måste dömas som jämställda med den västligt liberala, därför att de gynnar goda livsmönster även om (eller ibland just därför) det sker på bekostnad av liberala ideal.

Där Gray, tidigare med kraft försvarede ett liberalt samhällsskick som ett värdefullt historiskt arv och en utveckling att hoppas på där den ännu inte ägt rum, är han nu betydligt mer reserverad om liberalismens värde även i denna mer begränsade

betydelse. Beträffande Kina och Ryssland förnekar han uttryckligen att deras bästa hopp består i att kopiera liberal-demokratiska politiska och ekonomiska institutioner. Istället bör man i dessa länder söka sig tillbaka till egna gamla kulturtraditioner.

I väst är situationen den att inget reellt alternativ till det liberala samhället existerar. Samtidigt är den härkande liberalismens försvagad och förmår inte väcka bredare entusiasm. De skarpa verktyg för kritik och analys som smiddes av upplysningstänkarna har, som Nietzsche förbåddade, vänts mot upphovsmännen. Upplysningen har blivit Upplysningens sista offer och kulturrelativistiska och postmoderna asätare firar festmåltid. Det finns heller ingen konservativ väg tillbaka; den liberala triumfen brände alla broar.

Den liberala ideologin fungerar idag som civilreligion för akademiska eliter i främst USA (Gray ser ju multikulturalism och politisk korrekthet som liberala dekadensfenomen) medan Upplysningens livskraftiga arv utanför universiteten består i den teknologiska exploateringen av jordens resurser.

Den attityd till naturen som frikopplad från alla högre ideal nu får mot en global ekologisk katastrof härleder Gray till den västerländska kulturens källvatten: de försokratiska naturfilosoferna och den kristna humanismen. I den avslutande essän förutspår Gray en nihilismens och materialismens apokalyps där Upplysningen som en levande död erövrar mänskligheten bara för att driva den till undergång.

Den kritik mot vänster och högerliberalism som häromåret gjorde Gray till en intressant (och efter vad jag förstått internt omstridd) gäst hos Timbro har således radikaliserats en smula...

Gray besitter nu ett krismedvetande värdigt en domedagsprofet och hans slutord inför avgrunden saknar inte kraft och patos. Genren är ju stilistiskt tacksam. Samtidigt blir han intill förväxling lik det slags intellektuelle som som i högönsklig välmåga njuter en modernitet man av ädel omtanke vill bespara resten av världen.

Så berättar Gray i förbigåen-

de att han själv har en ultraliberal inställning till exempelvis pornografi och aborter och att han därtill är en "genuint postkristen ateist". (Gamla tiders ateister hade en klar gudsupfattning även om de förnekade guds faktiska existens. Postkristna ateister kan inte ens göra sig en riktig föreställning om vad de inte tror på. Gray tycks mena att det gör honom ännu mer ateistisk.)

Till Grays försvar skall då sägas att han helt saknar den air av smart charlataner och minoritetspolitiskt publikfrieri som så ofta vidlöder det relativistiska gardet. Har Gray blivit en antivistlig domedagsprofet är han åtminstone äkta vara, och inte en förklädd socialingenjör och gratisätare med utkast till nya FN-deklarationer i bakfickan.

Respektlöshet

Att hans respektlöshet inför liberala dogmer och hans sunda skepsis mot utvecklingsoptimism i allmänhet och västligt självförhärligande i synnerhet nu tagit sig så extrem form kan tolkas som att han gett efter för frestelsen att formulera en stor teori. Det skulle i så fall ligga utmärkt i linje med den västerländska idétradition Gray både förenklar och fördömer på ett oräddvisat sätt!

Klart är att John Gray med *Enlightenments Wake* nätt vägs ändre i meningen att han inte gärna kan föra sitt resonemang längre i samma riktning. Men även om det är en orimlig position han intagit kan han ha en bättre utgångspunkt för fortsatt tänkande än de kritiker som nu har ett lysande tillfälle att gå lös på honom.

Det finns all anledning att tro att de farhågor och tvivel Gray drivit som det förefaller i absurdum under många år framöver kommer att verka mer och inte mindre relevanta och förhoppningsvis kommer Gray att delta i den debatten med mer nyanserade inlägg. Jag väntar med viss oro och stort intresse.

PER-OLOF BOLANDER